

Гуменюк В.В.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри готельно-ресторанної справи
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ФІНАНСОВІ УМОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КУРОРТНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Стаття присвячена фінансовій оцінці стану й основних проблем функціонування та розвитку курортного господарства України як пріоритетного й соціально значущого сектору національної економіки. Розглядаються питання моніторингу структурних зрушень, фінансових умов сталого розвитку курортного господарства, підвищення його соціально-економічної ефективності та конкурентоспроможності.

The article is devoted to financial estimation of the state and basic problems of functioning and development of resort economy of Ukraine as a priority and socially meaningful sector of national economy. The questions of monitoring of structural changes, financial terms of steady development of resort economy increase of his socio-economic efficiency and competitiveness, are examined.

Ефективне функціонування рекреаційно-оздоровчої сфери є одним із найважливіших чинників соціально-економічного розвитку будь-якої країни, визначає якість життя в умовах глобалізаційних тенденцій у світовій економіці. Зростання зацікавленості світової спільноти організованим комфортом відпочинком, туризмом, рекреацією й лікуванням в умовах відкритості національної економіки ставить нові стратегічні орієнтири для сталого розвитку курортного господарства в Україні.

Інвестиції у здоров'я нації, підвищення працевздатності населення, культивування здорового способу життя та забезпечення соціального добробуту в суспільстві створюють для держави ефект заміщення бюджетних витрат на лікування, профілактику захворювань і превентивні заходи. Для України, зважаючи на її туристичний потенціал, цілком реальним у довгостроковому аспекті є здійснення конкурентного прориву, отримання значних валютних надходжень, нарощення доходів бюджетів унаслідок розвитку туристичної галузі, зокрема курортного господарства, а отже й усієї національної економіки та фінансової системи. Тому стабільний розвиток курортного господарства належить до ключових чинників зростання національної економіки — за умов збереження й відтворення ресурсного потенціалу для майбутніх поколінь.

Усе зазначене актуалізує дослідження концептуальних підходів до організаційно-правового регулювання фінансового забезпечення туристичної діяльності, застосування перспективних форм і методів реалізації стратегічних напрямів та вдосконалення фінансово-кредитного механізму розвитку курортного господарства України.

Вагомим внеском у дослідження концептуальних засад сталого розвитку курортного господарства України та фінансового забезпечення його реалізації

визнаються ґрутовні дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема праці М.І. Крупки¹ та С.В. Онишко², присвячені інноваційному розвиткові економіки України, наукові доробки галузевого спрямування Ж.В. Поплавської й В.Г. Поплавського³, Л.М. Шульгіно⁴, Т.І. Ткаченко⁵.

Сучасний стан розвитку туризму в Україні науковці визначають як “нестабільний, нестійкий, несталий”⁶. Оскільки активізація і збільшення обсягів внутрішньої торгівлі й експорту послуг курортного господарства є стратегічним орієнтиром зростання фінансового потенціалу національної економіки, необхідні ґрутовні наукові дослідження в цій сфері. Практика функціонування вітчизняних суб’єктів курортного господарства засвідчує, що за ефективністю вони ще не посіли належного місця відповідно до світового рівня. Туристичний потенціал нашої держави значною мірою репрезентує перспективи її інтеграції в європейський і світовий простори. Водночас цей процес не може бути ефективним без удосконалення та приведення національного курортного господарства у відповідність до конкурентних вимог сучасності.

Сталий розвиток курортного господарства зумовлюється наявністю рекреаційних ресурсів, які зосереджені на території України, їх унікальністю, оздоровчо-лікувальними властивостями, стійкістю екосистем курортів України до антропогенно-го навантаження, техногенних впливів на природне середовище, туристичною привабливістю, інфраструктурним забезпеченням, комфортністю, соціально- побутовими умовами для рекреації. Концепція сталого розвитку в контексті функціональних особливостей курортно-рекреаційної сфери на сьогоднішній день є орієнтиром, визнаним стандартом, що регламентує вектор організації функціонування й розвитку курортного господарства за принципами збереження та відтворення рекреаційних ресурсів як елементів національного багатства України, створення умов для забезпечення доступності й фінансової спроможності реалізації потреб кожної людини в рекреації, оздоровленні та відпочинку.

Розвиток курортного господарства в Україні зорієнтований на майбутнє, отже, велике значення мають фінансові умови, в яких він відбувається. Тому дослідження цих умов, що сприяють чи, навпаки, перешкоджають підвищенню соціально-економічної ефективності функціонування курортного господарства,

---

¹ Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України. — Львів: Вид. центр Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка, 2001. — 608 с.

² Онишко С.В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку / Ін-т екон. прогнозування НАН України; Нац. акад. держ. податкової служби України. — Ірпінь: Нац. акад. ДПС України, 2004. — 434 с.

³ Поплавська Ж.В., Поплавський В.Г. Фінансово-організаційні аспекти туристичного бізнесу // Фінанси України. — 2006. — № 1. — С. 121—128.

⁴ Шульгіна Л.М. Маркетинг підприємств туристичного бізнесу: Моногр. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. — 597 с.

⁵ Ткаченко Т.І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. — 536 с.

⁶ Там само. — С. 6.

необхідне для переорієнтації, поступу і структурних зрушень відповідно до концепції сталого розвитку економіки. А фінансовий моніторинг за показниками діяльності суб'єктів курортного господарства України є підґрунтям для реалізації координаційно-управлінських заходів, спрямованих на їх поліпшення.

Моніторинг структурних зрушень у курортному господарстві України представлений системою спеціальних знань, яка пов'язана з дослідженням змін та розвитку соціально-економічних явищ і процесів, що відбуваються в курортному господарстві, у їх взаємозв'язку та взаємозумовленості, з дослідженням зовнішнього і внутрішнього фінансових механізмів діяльності суб'єктів курортного господарства, обґрутуванням цільових програм, індикативних планів, із кількісним і якісним вимірюванням об'єктивних і суб'єктивних чинників, формуванням аналітичного забезпечення для прийняття координаційно-управлінських рішень.

Дослідження структурних зрушень у курортному господарстві України в контексті вектора сталого розвитку туризму забезпечується через систематичний збір, опрацювання інформації про перебіг трансформаційних процесів, практичні наслідки державної політики організаційно-правового регулювання, стимулювання й розвитку курортної справи.

Термін “курорт” став міжнародним, але щодо його значення немає єдиної думки. Так, у Швейцарії курортом, як правило, називається будь-яке місце відпочинку, тоді як у Німеччині воно має відповідати нормативним вимогам. Загально-прийняте визначення передбачає, що курорти повинні відповідати трьом критеріям: природні лікувальні фактори, відповідна матеріально-технічна база для туризму й рекреації, визначений лікувальний профіль⁷.

В Україні курортом визнається “освоєна природна територія на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури, використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації”⁸. Санаторно-курортні заклади, згідно з розпорядчими документами Міністерства охорони здоров'я України⁹, представлені такими категоріями, як бальнеологічні лікарні (у т. ч. дитячі); грязелікарні (у т. ч. дитячі); дитячі оздоровчі центри; курортні поліклініки; міжнародні дитячі медичні центри; санаторії (у т. ч. дитячі, одно-, багатопрофільні, спеціалізовані); санаторії для дітей із батьками; санаторії-профілакторії.

Відповідно до рекомендацій Всесвітньої туристичної організації, санаторно-курортні й оздоровчі заклади (санаторії, пансіонати з лікуванням, будинки й бази відпочинку тощо) належать до туристичної індустрії, а вітчизняні та іноземні

⁷ Кабушкін Н.І. Менеджмент туризма. — Мінск: БГЭУ, 1999. — С. 29.

⁸ Про курорти: Закон України // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 50. — Ст. 435.

⁹ Наказ Міністерства охорони здоров'я України “Про затвердження переліків закладів охорони здоров'я, лікарських, провізорських посад та посад молодших спеціалістів з фармацевтичною освітою у закладах охорони здоров'я” від 28.10.2002 № 385.

громадяни, які використовують їхні послуги, — до туристів¹⁰. Врегульовує питання віднесення санаторно-курортних (оздоровчих) закладів до суб'єктів господарювання туристичної галузі Методика розрахунку обсягів туристичної діяльності¹¹.

Для проведення моніторингу структурних зрушень у курортному господарстві України частково придатні дані таких форм державних статистичних спостережень, як № 1-курорт “Звіт санаторно-курортного (оздоровчого) закладу” та № 1-ОТ “Звіт дитячого оздоровчого закладу (табору)”, а також форм адміністративних даних № 1-ТУР та № 1-ТУР (к) “Звіт про діяльність туристичної організації”, № 2-ДПСУ “Зведений звіт про виїзд громадян України за кордон”, № 3-ДПСУ “Зведений звіт про іноземців та осіб без громадянства, які в'їхали в Україну”.

Згідно з Національним класифікатором видів економічної діяльності, курортне господарство частково належить до секцій N “Охорона здоров'я і соціальна допомога” та H “Готелі і ресторани”¹². За даними Держкомстату України станом на 01.10.2008 сферу охорони здоров'я надання соціальної допомоги забезпечували 30 181, а готельно-ресторанною справою займалися 22 083 суб'єкти господарювання. Водночас, як свідчать результативні показники, у сфері охорони здоров'я і соціальної допомоги збитково функціонують чверть, а в готельно-ресторанній справі — третина суб'єктів господарювання¹³. Курортне господарство України репрезентують спеціалізовані суб'єкти господарювання, основною діяльністю яких є надання санаторно-курортних і оздоровчих послуг. Динаміку кількості суб'єктів курортного господарства України за 1995—2007 роки ілюструє рис. 1.

Очевидним є істотне зменшення числа суб'єктів курортного господарства за досліджуваний період. Звісно, ці зрушення можуть бути зумовлені об'єктивною реальністю реорганізації, виокремлення, перепрофілювання, злиття, поглинання тощо. За даними Державного комітету статистики¹⁴, лише в 1998 році порівняно з 1997-м відбувся приріст нічліжкої бази курортного господарства України на 5 тис. ліжко-місць (л/м), а у 2005—2006 роках вона залишалася незмінною (482 тис. л/м). За інші роки досліджуваного періоду спостерігається її згортання (порівняно з кожним попереднім роком): у 1996-му — 35 тис. л/м; 1997 — 13; 1999 — 6; 2000 — 11; 2001 — 8; 2002 — 1; 2003 — 4; 2004 — 8; 2007 — 16. Передумови зниження пропускної спроможності в курортному господарстві України ілюструє рис. 2.

В умовах ринкових трансформацій в економіці України простежується тенденція до зниження соціально-економічної ефективності функціонування суб'єктів

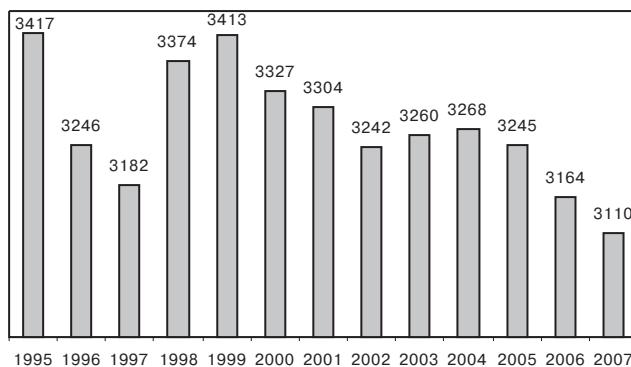
¹⁰ Федорченко В.К., Дьовоа Т.А. Історія туризму в Україні / Передм. В.А. Смолія. — К.: Вища шк., 2002. — С. 127.

¹¹ Про затвердження Методики розрахунку обсягів туристичної діяльності: Наказ Державного комітету статистики України, Державної туристичної адміністрації від 12.11.2003 № 142/394 // Офіційний Вісник України. — 2003. — № 50. — Ст. 2638.

¹² Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності. ДК 009 — 2005: Оф. вид. — К.: Держспоживстандарт України, 2006. — 191 с.

¹³ Офіційні матеріали Держкомстату України. — <http://www.ukrstat.gov.ua>.

¹⁴ Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні: Стат. бюл. — К.: Держкомстат України, 2007. — С. 3.

Джерело: Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні: Стат. бюл. — К.: Держкомстат України, 2007. — С. 3.

Рис. 1. Динаміка кількості суб'єктів курортного господарства України за 1995—2007 роки

Джерело: Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні: Стат. бюл. — К.: Держкомстат України, 2007. — С. 8—9.

Рис. 2. Структурування чинників, що унеможливлювали функціонування санаторно-курортних закладів в Україні у 2006—2007 роках

курортного господарства з домінуванням державної (муніципальної) форми власності й відомчого призначення. Відбувається також скорочення кількості санаторно-курортних закладів зі статусом юридичної особи та зростання кількості приватних оздоровчих закладів, пансіонатів, баз відпочинку, які функціонують у межах правового поля, визначеного для приватних підприємців — фізичних осіб. Наявні факти

передачі цілісних майнових комплексів, що раніше функціонували як перспективні лікувально-оздоровчі заклади, туристичні бази й бази відпочинку, в довгострокову фінансову оренду.

Важливими завданнями сьогодення є, з одного боку, створення сприятливих фінансових умов для започаткування й ведення бізнесу підприємцями — фізичними особами, а з другого — розробка і впровадження державної політики регулювання, яка б унеможливлювала стимули штучної неефективності: умисну збитковість, штучне подрібнення активів, тінізацію бізнесу, активізацію технології умисних ліквідацій суб'єктів курортного господарства. Розвиток приватної ініціативи не повинен бути руйнівним для державних, муніципальних, відомчих та інших закладів рекреаційного типу.

Розглянувши управлінські аспекти моніторингу фінансової діяльності суб'єктів курортного господарства, слід зазначити, що саме фахове спрямування аналітичних досліджень концентрує увагу на багатьох спеціальних і ключових проблемах, що лежать у площині управління фінансами курортного господарства. Інформаційна база такого моніторингу значно ширша та включає будь-яку інформацію (із внутрішніх і зовнішніх джерел), корисну для прийняття управлінських рішень. Таким чином, проведення моніторингу фінансової діяльності суб'єктів курортного господарства з належним обґрунтуванням і пропозиціями є важливим джерелом інформаційного забезпечення для координаційно-управлінських інституцій, центральних і місцевих органів виконавчої влади, потенційних інвесторів, банківських установ.

Серйозною проблемою, що ускладнює процес переорієнтації України на стабільний розвиток курортного господарства, є відсутність чіткого розподілу повноважень між центральними органами виконавчої влади у сфері стратегічного розвитку рекреаційного господарства, якими водночас виступають Міністерство охорони здоров'я України й Міністерство культури і туризму (у його складі — Державна служба туризму і курортів). На часі — вироблення соціальної моделі розвитку курортів України, пріоритетами якої було б загальне оздоровлення населення, пропозиція конкурентоспроможних оздоровчо-туристичних продуктів для національного споживання, розрахованих на споживача із середнім рівнем доходів, та відповідного механізму просування цих продуктів.

За сучасних умов ринкових трансформацій, з огляду на чинники, які беруть витоки зі світової фінансової кризи з проекцією на національну економіку, її фінансову, кредитну системи, економічні досягнення суб'єктів курортного господарства значною мірою залежать від ефективності внутрішньогосподарського управління.

Негативно впливають на розвиток курортного господарства України фінансова криза, недостатній рівень фінансового забезпечення відтворення матеріально-технічної бази санаторно-курортних закладів, зниження платоспроможності основної частини населення, підвищення цін на рекреаційні послуги. У зв'язку з цим удосконалення фінансових умов розвитку курортного господарства має базуватися на принципах системності, координації і взаємодії, інноваційності та економічної доцільності.

Принцип системності полягає в розробці напрямів, методів та інструментів емпіричного характеру формування, розподілу й використання фінансових ресурсів та поширюється на всіх суб'єктів курортного господарства.

З першого принципу логічно випливає принцип координації і взаємодії, який передбачає обмін інформаційними потоками зовнішнього і внутрішнього економічного й політико-правового середовища.

Принцип інноваційності означає застосування нових розробок, методів, інструментів для формування фінансово-кредитного механізму розвитку курортного господарства.

Принцип економічної доцільності передбачає створення умов для позитивного соціально-економічного ефекту від курортного господарства, скорочення негативних наслідків фінансово-господарської діяльності його суб'єктів.

Проблемою національного масштабу є фінансування розвитку інфраструктури курортного господарства, від чого залежить доведення якості послуг до міжнародних стандартів, удосконалення технологій, впровадження нових видів і форм обслуговування. Необлаштованість курортів у багатьох адміністративно-територіальних утвореннях нашої країни досі унеможливлює досягнення високих показників якості курортного сервісу, адже крім власне оздоровчого закладу, необхідне інфраструктурне забезпечення (транспортне сполучення, заклади розміщення, харчування, організації дозвілля тощо). Проведення в Україні футбольного чемпіонату 2012 року має активізувати фінансово-кредитні й інвестиційні механізми розвитку матеріально-технічної бази рекреаційного господарства України.

Отже, дослідження фінансових умов реалізації концептуальних зasad сталого розвитку курортного господарства слугує фактологічною базою для вдосконалення фінансово-кредитного механізму в цьому секторі національної економіки з участю координаційно-управлінських структур, що визначають тип і характер економічних відносин, організаційно-правове регулювання фінансового забезпечення, склад і характер інструментарію управління фінансами курортного господарства. Результати таких досліджень можуть стати основою туристичної політики держави, сприяти поліпшенню соціально-економічної ситуації в Україні та розвиткові її економічного потенціалу.

До перспективних напрямів подальших наукових досліджень розвитку курортного господарства можна зарахувати формування й підтримку сприятливого інвестиційного клімату для активізації підприємництва в довгостроковому аспекті, підвищення ефективності функціонування курортної галузі через розширення фінансового потенціалу соціального страхування, вдосконалення державного регулювання розвитку курортної справи. Україна, яка має багату історико-культурну спадщину та володіє значними й унікальними лікувальними природними багатствами, обравши вектор європейської інтеграції, повинна створити належні фінансові умови для сталого розвитку курортного господарства.